

Witold Sobczak¹

Alena Brinko²

Zakaz dyskryminacji. Aspekty prawne i społeczne w Federacji Rosyjskiej³

Problem dyskryminacji jest chętnie podejmowany jako zagadnienie badawcze przez przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych⁴. Można oczywiście wskazać rozmaite przyczyny takiego stanu rzeczy, ale zdaniem autorów najistotniejszym jest fakt, iż dyskryminacja jako zjawisko społeczne⁵ była i jest obecna z różnym nasileniem w przestrzeni publicznej⁶ każdego państwa, bez względu na położe-

---

¹ Dr hab. nauk prawnych, adwokat.

² Absolwentka Иркутского регионального колледжа педагогического образования i Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Kultury Europejskiej w Gnieźnie.

³ Naturalnie autorzy zdają sobie sprawę, że prawo jest nauką społeczną. Celowo uwypuklono w tytule aspekt prawny, gdyż jemu właśnie poświęcono największą uwagę w treści tekstu. Pozostałe kwestie społeczne odsunięto na dalszy plan, nie umniejszając jednak ich znaczenia.

⁴ Termin *dyskryminacja* jest dość często używany zarówno w dyskursie publicznym, jak i w wyrażeniach potocznych. Problem dyskryminacji obecny jest jako zagadnienie badawcze w naukach społecznych, przede wszystkim stanowi przedmiot zainteresowań prawników, socjologów, psychologów, politologów i pedagogów. W niniejszym tekście uwzględniono przede wszystkim aspekty prawne i socjologiczne (głównie uwzględniając w tym zakresie kwestie kulturowe).

⁵ Zjawiskiem społecznym zwykło się określać zdarzenie dziejące się z pewną regularnością, pewne powtarzające się typy zachowań ludzkich. Są to czynności społeczne, działania skierowane do innych ludzi (jednostek i grup), współuczestniczących w życiu zbiorowości. Należy uznać – przyjmując w tej kwestii pogląd F. Znanieckiego – że zjawisko społeczne, jego znaczenie i sens należy postrzegać przez doświadczenie podmiotu, który w nim uczestniczy. Szerzej na ten temat zob.: F. Znaniecki, *Wstęp do socjologii*, Warszawa 1988, s. 195–197; J. Turowski, *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*, Lublin 1994, s. 36–42; M. Ziółkowski, *Znaczenie, interakcja, rozumienie*, Warszawa 1981, s. 277; A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2012, s. 13–15, 65–102.

⁶ Pojęcie przestrzeni publicznej rozumiane jest tutaj jako kategoria społeczna, obszar działalności ludzkiej, w której dochodzi do wzajemnych relacji między jednostkami (relacje te nie mają cech działalności prywatnej) oraz jednostkami a organami władzy, jest to wspólnie użytkowane dobro, także przestrzeń informacyjna, dostępna przy wykorzystaniu środków technicznych, środowisko celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami – służące zaspokojeniu potrzeb społecznych.

nie geograficzne, w życiu grup społecznych i jednostek – także w sferze prywatnej. Ta ostatni kwestia nie będzie z oczywistych względów przedmiotem rozważań ujętych w treści tegoż tekstu, w całości poświęconemu normatywnemu wymiarowi dyskryminacji w prawodawstwie Federacji Rosyjskiej oraz wybranym aspektom społecznym towarzyszącym procesowi kształtowania, a następnie urzeczywistniania standardów prawnych. W tym zakresie odnoszono się do kategorii korzyści społecznych bądź ich braku, oceny skuteczności w obszarze egzekwowania przepisów antydyskryminacyjnych⁷, w zakresie wykonywania zobowiązań międzynarodowych Federacji Rosyjskiej⁸ w ramach systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych⁹ i Rady Europy¹⁰, formułując także, choć ostrożnie, postulaty *de lege ferenda*, w oparciu o obserwacje społecznych skutków działalności władz publicznych w zakresie implementacji międzynarodowych stan-

⁷ Pod tym pojęciem rozumiemy głównie standardy międzynarodowe konstytuujące zakaz dyskryminacji oraz zgodne z nimi regulacje krajowe. Zob. w tym przedmiocie Agencja Praw Podstawowych, Rada Europy, *Podręcznik europejskiego prawa o niedyskryminacji*, Luksemburg, s. 11–23; zob. także: <http://rownosc.info/dictionary/prawo-antydyskryminacyjne/> [dostęp: 20.11.2016].

⁸ Zdaniem autorów zasadne jest przeprowadzenie analizy raportów, sprawozdań przedkładanych przez Federację Rosyjską z zakresu wykonywania przez nią zobowiązań międzynarodowych i porównanie uzyskanego obrazu rzeczywistości ze standardami międzynarodowymi, odwołując się w tym zakresie do ocen tych materiałów opracowywanych przez powołane do tego gremia.

⁹ Inaczej uniwersalny system ochrony praw człowieka, u podstaw którego znajduje się Karta Narodów Zjednoczonych – dalej KNZ – traktat konstatuujący Organizację Narodów Zjednoczonych, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka – dalej PDPCz, a także Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka (teksty traktatów dostępne w elektronicznej bazie danych <http://uhri.ohchr.org/>; zob. także: K. Motyka, *Prawa człowieka. Wprowadzenie. Wybór źródeł*, Lublin 2004, s. 125–186). W ramach systemu funkcjonują także instytucje ochrony praw człowieka. Problematykę genezy systemu ochrony praw człowieka w ramach ONZ podejmuje m.in.: R. Kuźniar, *Prawa Człowieka*, Warszawa 2002, s. 58–89; R. Wieruszewski, *ONZ-owski system ochrony praw człowieka – bilans dokonań*, [w:] *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Warszawa 2006, s. 292–315; por. także, R. Wieruszewski, [w:] B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Kraków 2005, s. 57–117.

¹⁰ Obok ONZ-owskiego, uniwersalnego (globalnego) systemu ochrony praw człowieka istnieją także systemy regionalne. Wśród nich system stworzony w ramach Rady Europy, którego filarem jest Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (przyjęta w 1950 r. w Rzymie; tekst konwencji dostępny w elektronicznej bazie danych Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf; zob. także: K. Motyka, *Prawa człowieka. Wprowadzenie. Wybór źródeł*, Lublin 2004, s. 209–234).

dardów praw człowieka¹¹. Autorzy poddali analizie istniejące w ustawodawstwie krajowym rozwiązania prawne w przedmiocie zakazu dyskryminacji, uwzględniając międzynarodowe zobowiązania Federacji Rosyjskiej, wynikające z faktu ratyfikacji traktatów i konwencji międzynarodowych, funkcjonowania Federacji Rosyjskiej w ramach organizacji międzynarodowych (głównie Rady Europy i Organizacji Narodów Zjednoczonych¹²). W tekście uwzględniono także kwestię wpływu na kształtowanie wewnętrznego porządku prawnego, jaki wywierany jest w związku z koniecznością implementowania standardów międzynarodowych w zakresie ochrony przed dyskryminacją. Odnosząc się do tej kwestii starano się nie tracić z pola widzenia aspektów społecznych, towarzyszących temu procesowi, z ich kulturowymi uwarunkowaniami.

Wyjaśniając termin *dyskryminacja* należy odwołać się do definicji sformułowanych na gruncie nauk społecznych i uwzględnić wielość spojrzeń na istotę problemu. Termin *dyskryminacja* w ujęciu językoznawczym – prześladowanie poszczególnych osób lub grup społecznych albo ograniczanie ich praw ze względu na rasę, narodowość, wyznanie, płeć itp.¹³

Ujęcie socjologiczne terminu dyskryminacja oznacza „działania odbierające określonym grupom dostęp do środków lub korzyści, które są otwarte dla innych. Dyskryminację należy odróżnić od uprzedzeń, chociaż często idą

---

¹¹ Ostrożność wynika głównie z przekonania, iż w niewielkim jedynie stopniu można oddziaływać na społeczeństwo poprzez literę prawa – a mówiąc prościej poprzez formułowanie zakazów, nakazów i towarzyszących im sankcji za naruszenie prawa stanowionego. Samo takie oddziaływanie jest zresztą, w ograniczonym stopniu trwałe, chciałoby się rzec – płytko osadzone w strukturze społecznej, chyba że towarzyszy temu procesowi wzmocnienie, chociażby w obszarze edukacji (zob. w przedmiocie kształtowania postaw społecznych S. Mika, *Psychologia społeczna*, Warszawa 1984, roz. III, 6). Postulaty *de lege ferenda* powinny uwzględniać nie tylko propozycje stanowienia prawa zgodnego ze standardami międzynarodowymi w zakresie zakazu dyskryminacji (ze względu na płeć, rasę, przynależność etniczną, religię, język itd.), ale także postulaty towarzyszące – głównie w zakresie organizacji życia społecznego, m.in. na polu edukacji czy też w wymiarze aktywności obywatelskiej poprzez tworzenie i umożliwianie działania organizacjom pozarządowym w celu ugruntowania pożądanych postaw społecznych w odniesieniu do działań o charakterze dyskryminacyjnym. A zatem samo postulowanie uzupełnienia katalogu kryteriów, w odniesieniu do których zakazuje się dyskryminacji – takowy katalog istnieje chociażby w treści art. 19 ust. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej – choć wydaje się uzasadnione z pewnych względów, nie może być uznane za wystarczające, konieczne jest bowiem odpowiednie „obudowanie” przepisów, stworzenie systemu, który w możliwie najlepszy sposób wpływałby na postawy społeczne.

¹² Dalej ONZ.

¹³ *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, wersja elektroniczna, <http://sjp.pwn.pl/o-nas> [dostęp: 15.11.2016].

w parze. Może zdarzyć się, że osoby uprzedzone do innych mimo wszystko ich nie dyskryminują i odwrotnie – można dyskryminować kogoś, do kogo nie jest się uprzedzonym¹⁴.

Upredzenie – to postawa (zwykle negatywna) w stosunku do jakiejś osoby, wykształcona wyłącznie na podstawie jej przynależności do jakiejś grupy społecznej¹⁵. Upredzenie, zdaniem E. Aronsona, składa się z trzech komponentów – afektywnego (emocjonalnego), który reprezentuje typ emocji powiązany z postawą i nasycenie postawy, komponentu poznawczego, obejmującego przekonania lub myśli i komponentu behawioralnego – odnoszącego się do czyichś działań¹⁶. Samo występowanie uprzedzeń u człowieka nie zawsze musi prowadzić do negatywnych konsekwencji w postaci ukierunkowanej agresji¹⁷. Istotną kwestią odnoszącą się do problemu uprzedzeń jest kategoryzacja w oparciu o uwarunkowania kulturowe. To co w obrębie danej kultury – najczęściej utrwalone przez środki masowego komunikowania – funkcjonuje jako norma, skłonni jesteśmy przypisywać członkom określonych grup (kategoryzacja). „Grupowanie ludzi” poprzez według określonych kryteriów (np. płci, koloru skóry itd.) jest efektem przetwarzania przez nas informacji, czyli procesu poznawania społecznego. Zdaniem wielu współczesnych badaczy człowiek wykazuje stronniczość wobec grupy ludzi, którą uznaje za własną¹⁸. Informacji w tym przedmiocie dostarcza m.in. eksperyment przeprowadzony w 1980 r. przez G. Quattrone’a E.E. Jones’a¹⁹. Nie da się pominąć w tych rozważaniach pojęcia stereotypizacji – czyli generalizacji, odnoszącej się do grupy ludzi, w ramach której identyczne charakterystyki zostają przypisane wszystkim bez wyjątku jej członkom, niezależnie od rzeczywistych różnic między nimi. Jak zauważa E. Aronson, raz sformułowane stereotypy są odporne na zmianę pod wpływem nowej informacji²⁰. Stereoty-

¹⁴ A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2012, s. 1071.

¹⁵ B. Wojciszke, *Psychologia społeczna*, Warszawa 2012, s. 546 (494, 501).

¹⁶ E. Aronson, T. D. Wilson, R.M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997, s. 542.

¹⁷ W. Wosińska, *Psychologia życia społecznego*, Gdańsk 2004, s. 469.

¹⁸ E. Aronson, T.D. Wilson, R.M. Akert, *Psychologia...*, op.cit., s. 548.

¹⁹ G.A. Quattrone, E.E. Jones, *The perception of variability within in-groups and out-groups: Implications for the law of small numbers*, „Journal of Personality and Social Psychology” 1980, vol. 38 (1), s. 141–152; zob. także: A. Guinote, M. Brauer, Ch.M. Judd, *Effects of Power on Perceived and Objective Group Variability: Evidence That More Powerful Groups Are More Variable*, “Journal of Personality and Social Psychology” 2002, vol. 82, nr 5, s. 708–772.

²⁰ E. Aronson, T.D. Wilson, R.M. Akert, *Psychologia...*, op.cit., s. 544.

powe przeświadczenia powiązane z negatywnymi reakcjami emocjonalnymi przekształcają się w traktowanie powodujące krzywdę, w skrajnych przypadkach przemoc. Takie nieusprawiedliwione negatywne lub szkodliwe działanie skierowane przeciwko członkom jakiejś grupy tylko dlatego, że do niej należą, to dyskryminacja²¹. A zatem w ujęciu psychologii społecznej – negatywne, często wrogie lub niesprawiedliwe zachowanie wobec osób stanowiących obiekt uprzedzenia, zwykle członków grupy obcej to podstawowe komponenty składające się na definicję pojęcia *dyskryminacja*²².

Pojęcie to obecne jest także w prawie. Występuje zarówno w wymiarze prawnomiędzynarodowym, jak i w systemach prawnych poszczególnych państw. Niewiele jest jednak aktów prawa międzynarodowego, które zawierają w swej treści definicję *sensu stricto* pojęcia dyskryminacji. Zapewne podobna sytuacja występuje w odniesieniu do krajowych ustawodawstw. Zastanawiając się nad prawnym aspektem zakazu dyskryminacji w Federacji Rosyjskiej, autorzy wychodzą od kwestii zobowiązań międzynarodowych Federacji Rosyjskiej wynikających z przyjętych przez nią konwencji.

W aktach prawa międzynarodowego, których stroną jest Federacja Rosyjska, odnaleźć można definicję pojęcia *dyskryminacja*. Część z nich jednakowoż takowej definicji nie zawiera choć operuje tym terminem. W takiej sytuacji, przy wyjaśnianiu znaczenia pomocnym będą orzeczenia i decyzje organów międzynarodowych, a także treść dokumentów międzynarodowych, w tym m.in. *travaux préparatoires*²³. W ramach systemu ONZ-owskiego, działalność organów traktatowych (*treaty bodies*)²⁴ stanowi istotny wkład w zakresie inter-

²¹ Ibidem, s. 546.

²² B. Wojciszke, *Psychologia społeczna*, Warszawa 2012, s. 475, 501, 532.

²³ Są to dokumenty towarzyszące procesowi przygotowywania treści umowy międzynarodowej m.in. protokoły z obrad, pisemne stanowiska umawiających się stron co do elementów traktatu. Całość może mieć znaczenie w procesie interpretacji treści umowy, zwłaszcza w sytuacjach spornych, postępowaniach przed organami międzynarodowymi. Zob.: W.J. Stewart, *Collins Dictionary of Law*, 2006; wersja elektroniczna, <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/travaux+preparatoires> [dostęp: 15.11.2016]; W. Czapliński, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 1999, s. 358–363; W. Góralczyk, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2001, s. 100–101; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2001, s. 107–108.

²⁴ Inaczej organy traktatowe. Działają w ramach ONZ-owskiego systemu ochrony praw człowieka, funkcjonują w oparciu o traktaty, a także w pewnych wypadkach o protokoły fakultatywne do traktatów stanowiących tzw. rdzeń ONZ-owskiego systemu ochrony praw człowieka. Rolą organów traktatowych jest nadzorowanie oraz implementacja postanowień

pretowania pojęcia dyskryminacji, zwłaszcza dzięki komentarzom ogólnym, które nie tylko dają wskazówki do tego jak należy rozumieć ten termin, ale także szereg innych, którymi posłużono się w konwencjach.

Zobowiązania te w obszarze ochrony praw człowieka można podzielić na dwie kategorie. Do pierwszej należą te powinności, które nakładają na władze obowiązek implementowania standardów wyrażonych w dokumentach międzynarodowych – mówiąc inaczej – podjęcia działań o charakterze ustawodawczym w celu stworzenia mechanizmów gwarantujących skuteczną ochronę jednostki (np. przed dyskryminacją). Drugą stanowią będą zobowiązania wynikające z możliwości wniesienia przez jednostkę (a w pewnych sytuacjach państwo) skargi do organu międzynarodowego w związku z naruszeniem praw człowieka²⁵.

Wypada zauważyć, że w kwestii zakazu dyskryminacji traktatami o szczególnym znaczeniu, których stroną jest Federacja Rosyjska, w ramach systemu uniwersalnego są: Międzynarodowa konwencja w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej²⁶, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich

---

traktatów poprzez monitorowanie przestrzegania zobowiązań wynikających z treści umów międzynarodowych (analiza raportów okresowych przedkładanych przez państwa), formułowanie – jeśli jest to przewidziane w treści traktatu – decyzji w sprawach skarg indywidualnych wnoszonych przez jednostki w związku z naruszeniem praw gwarantowanych traktatami, formułowanie zaleceń pod adresem państw stron. W ramach ONZ-owskiego systemu ochrony praw człowieka działają następujące organy traktatowe: Komitet Praw Człowieka, Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych, Komitet Przeciwko Torturom, Podkomitet Komitetu Przeciwko Torturom, Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej, Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet, Komitet Praw Dziecka, Komitet ds. Praw Osób z Niepełnosprawnością, Komitet ds. Wymuszonych Zaginięć. Na temat organów traktatowych zob. R. Wieruszewski, [w:] B. Banzak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw...*, op.cit., s. 81–103. Zob. także: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TreatyBodies.aspx> [dostęp: 27.11.2016].

²⁵ Zob. L. Garlicki, *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, t. II: *Komentarz do artykułów 19–59 oraz Protokołów dodatkowych*, Warszawa 2011, w szczególności komentarz do art. 34 i 35 Konwencji; zob. także: A. Michalska, *Kompetencje kontrolne organów ONZ w związku z zawiadomieniami o naruszeniach praw człowieka*, „Studia Prawnicze” 1984, z. 1–2, s. 1–38; R. Wieruszewski, *Skargi indywidualne jako środek międzynarodowej kontroli przestrzegania Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*, [w:] *Państwo. Prawo. Obywatel*, red. J. Łętowski, W. Sokolewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 660 i n.; A. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka. Zarys*, Warszawa 2009, s. 172–226.

²⁶ Dalej MKEDR; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cerd.pdf> [dostęp: 25.11.2016].

i Politycznych²⁷ wraz z I Protokołem fakultatywnym²⁸, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych²⁹, Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet³⁰ wraz z Protokołem fakultatywnym do tejże konwencji³¹, Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania³², Konwencja o prawach dziecka³³ wraz z Protokołem fakultatywnym do Konwencji o prawach dziecka w sprawie udziału dzieci w konfliktach zbrojnych³⁴ i Protokołem fakultatywnym do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii³⁵, Konwencja o prawach osób z niepełnosprawnością³⁶. Wymienione traktaty zalicza się do tzw. rdzenia systemu ochrony praw człowieka w ramach ONZ. Oczywiście nie bez znaczenia dla rozwoju tegoż systemu są istniejące w jego ramach Karta Narodów Zjednoczonych³⁷ oraz Powszechna Deklaracja Praw Człowieka³⁸ stanowiące

²⁷ Dalej MPPPO; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/ccpr.pdf> [dostęp: 25.11.2016].

²⁸ Tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/ccpr-one.pdf> [dostęp: 25.11.2016].

²⁹ Dalej MPPGSK; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cescr.pdf> [dostęp: 25.11.2016].

³⁰ Dalej KEDK; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/OP_CEDAW_en.pdf [dostęp: 25.11.2016].

³¹ Tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CEDAW/OP_CEDAW_en.pdf [dostęp: 25.11.2016].

³² Dalej KPT; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cat.pdf> [dostęp: 25.11.2016].

³³ Dalej KPD; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf> [dostęp: 25.11.2016].

³⁴ Tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc-conflict.pdf> [dostęp: 26.11.2016].

³⁵ Tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc-sale.pdf> [dostęp: 26.11.2016].

³⁶ Dalej KPON, Tekst dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx> [dostęp: 26.11.2016].

³⁷ Karta Narodów Zjednoczonych (KNZ) została podpisana 26 czerwca 1945 r. w San Francisco. Stanowiło to punkt kulminacyjny Konferencji Narodów Zjednoczonych, dając początek Organizacji Narodów Zjednoczonych. Tekst KNZ, dostępny w elektronicznej bazie danych ONZ, <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml> [dostęp: 25.11.2016].

³⁸ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (PDPCh) uchwalona na trzeciej sesji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1948 r. w Paryżu.

podwaliny ONZ-owskiego systemu ochrony praw człowieka, a istotny element prawa antydyskryminacyjnego³⁹.

W art. 4 MKEDR państwa strony zobowiązały się uznawać za przestępstwo podlegające karze rozpowszechnianie idei opartych na wyższości lub nienawiści rasowej, podżeganie do dyskryminacji rasowej, jak również wszelkie akty przemocy lub podżeganie do tego rodzaju aktów wobec jakiegokolwiek rasy bądź grupy osób o innym kolorze skóry lub innego pochodzenia etnicznego, jak również uznać za nielegalne organizacje mające na celu popieranie dyskryminacji rasowej i podżeganie do niej oraz wprowadzić zakaz ich działalności. Tak ukształtowany obowiązek skutkuje koniecznością wprowadzenia w ustawodawstwie krajowym sankcji karnych za czyny opisane powyżej, stanowi to istotną różnicę w odniesieniu do innych aktów prawa międzynarodowego w ramach systemu uniwersalnego, które takiego obowiązku w zakresie dyskryminacji nie nakładają.

W art. 2 ust 1 MPPPOP sformułowano ogólną zasadę niedyskryminacji, stwierdzając że każde państwo-strona Paktu zobowiązana jest przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w Pakcie, bez względu na jakiegokolwiek różnice, takie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiegokolwiek inne kwestie i okoliczności. Także w art. 3, 24 ust. 1, art. 23, 24, 25 i 26 MPPPOP odnoszą się do kwestii zakazu dyskryminacji i do zasady równości. Szczególne znaczenie ma art. 26 MPPPOP, który formułuje zasadę równości wobec prawa i równości ochrony prawnej.

W art. 2 ust. 1 MPPGSK państwa strony przyjęły na siebie obowiązek wykonywania praw wymienionych w treści Paktu, bez żadnej dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuację majątkową, urodzenie lub jakiegokolwiek inne okoliczności. W art. 3 MPPGSK zapewniono mężczyzną i ko-

---

W chwili obecnej przyjmuje się, iż treść PDPCz, mimo, iż pierwotnie stanowiła *soft law*, stanowi prawo zwyczajowe, będąc zatem źródłem prawa międzynarodowego i wiążąc podmioty prawa międzynarodowego. Zob. w tej kwestii: J. Symonides, *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (po 60 latach od jej przyjęcia)*, „Państwo i Prawo” 2008, z. 12, s. 3–16. Zob. tekst PDPCz w: S. Jarosz-Żukowska, A. Wojtatowicz, Ł. Żukowski (wybór i oprac.), *Prawa człowieka i systemy ich ochrony. Teksty źródłowe*, Wrocław 2002, s. 11–17.

³⁹ O równouprawnieniu kobiet i mężczyzn wspomniano w preambule KNZ, a w art. 1 pkt 3 KNZ stwierdzono, że celem ONZ jest popieranie i zachęcanie do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie. W szerszym zakresie problem zakazu dyskryminacji ujęto w art. 2 i 7 PDPCz.

bietom równe prawo do korzystania z wszystkich praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych wymienionych w Pakcie. W art. 7 MPPGSK nakłada obowiązek równego wynagradzania za pracę o równej wartości bez jakiegokolwiek różnicy. Pakt zobowiązuje również państwa strony do zagwarantowania kobietom warunków pracy nie gorszych od tych, z jakich korzystają mężczyźni oraz równą płacę za taką samą pracę. Przepis ten zobowiązuje również państwa członkowskie do zapewnienia równych dla wszystkich możliwości awansu w pracy na odpowiednio wyższe stanowiska w oparciu jedynie o kryteria stażu pracy i kwalifikacji.

W treści art. 1 KEDK sformułowano definicję pojęcia *dyskryminacja kobiet*, stwierdzając że: „wszelkie zróżnicowanie, wyłączenie lub ograniczenie ze względu na płeć, które powoduje lub ma na celu uszczuplenie albo uniemożliwienie kobietom, niezależnie od ich stanu cywilnego, przyznania, realizacji lub korzystania na równi z mężczyznami z praw człowieka oraz podstawowych wolności w dziedzinach życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obywatelskiego i innych”. Akt prawny jakim jest wspomniana Konwencja w całości odnosi się do problemu prawnych gwarancji szerszego uczestnictwa kobiet w życiu publicznym, ich aktywności we wszystkich dziedzinach życia społecznego, a także walki ze stereotypami dot. m.in. roli kobiety w społeczeństwie.

W treści KPT definiując pojęcie tortur stwierdzono, że określenie to oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą.

W art. 2 ust. 1 KPD państwa-strony zobowiązują się do respektowania i gwarantowania praw zawartych w Konwencji, każdego dziecka bez jakiegokolwiek dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego. Ponadto państwa-strony mają obowiązek podejmowania właściwych kroków dla zapewnienia ochrony przed wszelkimi formami dyskryminacji lub karaniem ze względu na status prawny, działalność wyrażane

poglądy lub przekonania religijne rodziców dziecka, opiekunów prawnych lub członków rodziny (art. 2 ust. KPD).

Art. 28 KPD nakłada obowiązek zapewnienia dzieciom przez państwa strony równych szans do nauki.

W treści art. 3, 4 i 5 KPON sformułowane zostały obowiązki państw w zakresie zapewnienia i popierania pełnej realizacji praw człowieka i podstawowych wolności wszystkich osób z niepełnosprawnością, bez jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność poprzez, między innymi, przyjęcie regulacji prawnych w celu wdrożenia praw uznanych w konwencji, podejmowanie lub popieranie badań i rozwoju oraz popieranie dostępności i wykorzystania nowych technologii, powstrzymywanie się od angażowania się w działania lub praktyki, które są niezgodne z treścią konwencji podejmowanie działań w celu wyeliminowania dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność przez jakąkolwiek osobę, organizację czy prywatne przedsiębiorstwo. W art. 23 KPON zawarty został zakaz dyskryminacji we wszystkich sprawach dotyczących zawierania małżeństwa, życia rodzinnego, rodzicielstwa, adopcji, podejmowania decyzji o liczbie i czasie urodzenia dzieci, dostępu do informacji dotyczących prokreacji i planowania rodziny, uzyskania odpowiedniej pomocy w wykonywaniu obowiązków związanych z wychowaniem dzieci.

W systemie prawnym Rady Europy, opartym na Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁴⁰ zakaz dyskryminacji ujęto mniej lub bardziej szczegółowo także w Konwencji Ramowej o ochronie mniejszości narodowych⁴¹, Europejskiej Karcie Społecznej⁴², Europejskiej konwencji o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem⁴³, których stroną jest Federacja Rosyjska.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w art. 14 wskazuje niedopuszczalne podstawy dyskryminacji. Przepis ten stanowi, że ko-

⁴⁰ Dalej EKPCz; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych Rady Europy, <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680063765> [dostęp: 27.11.2016].

⁴¹ Dalej KRMN; tekst dostępny w elektronicznej bazie danych Rady Europy, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdac> [dostęp: 27.11.2016].

⁴² Dalej EKS, tekst dostępny w elektronicznej bazie danych Rady Europy, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cf93> [dostęp: 27.11.2016].

⁴³ Dalej EKSD, tekst dostępny w elektronicznej bazie danych Rady Europy, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680084822> [dostęp: 27.11.2016].

rzystanie z praw i wolności wymienionych w EKPCz powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak: płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn. Takie skonstruowanie przepisu oznacza, iż mamy do czynienia z katalogiem otwartym, co oznacza, że może być on uzupełniony o inne jeszcze przesłanki oprócz wymienionych wprost w treści art. 14 EKPCz.

Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych KRMN w art. 4 ust. 1 gwarantuje osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do równości wobec prawa.

W treści KRMN zakazuje się jakiegokolwiek dyskryminacji wynikającej z przynależności narodowej. Przepis art. 4 ust. 2 KRMN narodowej umożliwia podjęcie państwu stronie odpowiednich środków w celu popierania, we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pełnej i rzeczywistej równości pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowych a osobami należącymi do większości. Na państwa strony nałożono obowiązek stworzenia odpowiednich mechanizmów zabezpieczających, prawa osób, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem przynależności tychże osób do określonych grup etnicznych, religijnych czy też opartych na ich kulturowej tożsamości (art. 6 KRMN).

Przepisy EKS zapewniają prawa oraz wolności obywatelskie i polityczne bez dyskryminacji ze względu na rasę, kolor i płeć, religię, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe lub społeczne.

Zasadę nied dyskryminacji wyrażono także w art. 2 EKSD stwierdzając, że realizacja działań w celu ochrony praw ofiar wykorzystywania seksualnego, winna być zapewniona bez dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, kolor, język, religia, przekonania polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowych, sytuacji majątkowej, urodzenie, orientacji seksualnej, stan zdrowia, niepełnosprawności lub innej przyczyny.

Wszystkie wyżej wymienione akty prawne systemu Rady Europy, których stroną jest Federacja Rosyjska nie zawierają definicji pojęcia *dyskryminacja*, choć w każdym z nich dyskryminacja, jej przejawy, są zabronione.

W zakresie wykonywania zobowiązań międzynarodowych przez Federację Rosyjską należałoby zwrócić uwagę na Uwagi końcowe Komitetu Praw Człowieka w odniesieniu do sprawozdania okresowego Federacji Rosyjskiej przedłożonego Komitetowi⁴⁴. W dokumencie tym zwrócono uwagę na fakt, że w 2014 r.

⁴⁴ Dokument z 28.04.2015 r.

wprowadzono w przepisach zmiany, rozszerzając obowiązkowe zakwaterowanie osób z niepełnosprawnością i zakaz dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność. Z kolei wyrażono zaniepokojenie nasilającymi się przypadkami dyskryminacji osób LGBT⁴⁵ zwłaszcza w obszarze prawa do wyrażania poglądów i wolności zgromadzeń. Podkreślono brak uregulowań w prawie wewnętrznym zakazujących dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Ponadto wskazano, że sądy krajowe w odniesieniu do czynów z art. 63 ust. 1 (e) kodeksu karnego, przestępstw z nienawiści (nienawiści lub wrogości i nienawiści lub wrogości do określonej grupy społecznej) nie zawsze stosują te regulacje w sprawach związanych z przemocą w stosunku do osób LGBT⁴⁶. Odnośnie przepisów zakazujących „propagandy nietradycyjnych stosunków seksualnych wśród nieletnich” stwierdzono, że ugruntowują one negatywne stereotypy w odniesieniu do osób LGBT i stanowią nieproporcjonalne ograniczenie ich praw na gruncie gwarancji zawartych w przepisach MPPOP. W dokumencie tym wyrażono także zaniepokojenie w związku licznymi przejawami islamofobii i antysemityzmu, a także innych rasistowskich i ksenofobicznych zachowań, w tym przestępstw popełnianych na tle nienawiści rasowej (ataki kozackich patroli, które w pierwszej kolejności kierowane są przeciw osobom z niesłowiańskim rodowodem, w tym pracowników – migrantów z Azji Środkowej, Kaukazu i Afryki, a także osób z mniejszości romskiej); funkcjonowaniem grup ekstremistycznych, ultranacjonalistycznych, rasistowskich i grup neonazistowskich, w tym skinheadów; brak reakcji na dyskryminujące słownictwo w stosunku do mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych lub innych mniejszości, ksenofobiczną i rasistowską retorykę w dyskursie politycznym, w szczególności w czasie kampanii wyborczych⁴⁷. Komitet w tym zakresie zalecił Federacji Rosyjskiej przeprowadzanie dokładnych dochodzeń w sprawach domniemanych przestępstw popełnianych z nienawiści, zgodnie z odpowiednimi przepisami kodeksu karnego, karanie za takie działania odpowiednimi sankcjami i udzielenia ofiarom odpowiednich środków ochrony prawnej, a także zapewniania odszkodowania. W zakresie realizacji zasady równości płci Komitet stwierdził,

⁴⁵ Z ang. *Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender* – ogół osób, które tworzą mniejszości o odmiennej od heteroseksualnej orientacji seksualnej oraz osób o tożsamości płciowej niezgodnej z płcią biologiczną; <http://ponton.org.pl/pl/strona/plec-i-mniejszosci-seksualne> [dostęp: 28.11.2016].

⁴⁶ CCPR Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation, pkt 10c); CCPR/C/RUS/CO/7.

⁴⁷ CCPR Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation, pkt 8; CCPR/C/RUS/CO/7.

że Federacja Rosyjska winna opracować strategię walki z patryjarchalnym typem poglądów dotyczących stereotypowych ról i obowiązków kobiet i mężczyzn w rodzinie i społeczeństwie w ogóle, w tym kampanie, mające na celu zwiększenie świadomości obywateli na temat konieczności zapewnienia kobietom możliwości korzystania z praw człowieka. Zalecono także, żeby zwiększyć wysiłki w celu zapewnienia sprawiedliwej reprezentacji kobiet w Dumie Państwowej i Radzie Federacji oraz na najwyższych szczeblach władzy⁴⁸. W odniesieniu do kwestii naruszeń praw człowieka na Krymie, w kwestji dyskryminacji, wyrażono zaniepokojenie doniesieniami o prześladowaniach przedstawicieli mniejszości i ludności rdzennej, w szczególności Tatarów krymskich, w szczególności naruszeniami wolności religii i wyznania na terenie Krymu, poprzez zastraszanie i nękanie wspólnot religijnych, w tym ostrzał Ukrainńskiej Cerkwi Prawosławnej, świątyni grekokatolickiej i muzułmańskiej⁴⁹.

W odniesieniu do problemu zakazu dyskryminacji na gruncie przepisów Konwencji o prawach dziecka (KPD), Komitet Praw Dziecka w Uwagach końcowych podsumowujących raport okresowy Federacji Rosyjskiej o stanie przestrzegania przepisów KPD⁵⁰, wyraził zaniepokojenie tym, że Krajowa Strategia działań na rzecz dzieci opracowana na lata 2012–2017 nie obejmuje ważnej kwestii, jak dyskryminacja w stosunku do dzieci w trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej, w tym dzieci z grup mniejszościowych. Komitet jest również zaniepokojony tym, że plan działań operacyjnych, mających na celu realizację priorytetów i celów w ramach narodowej strategii przyjętej w 2012 r. nie przewiduje konkretnych mechanizmów realizacji tejs⁵¹. W treści Uwag końcowych podniesiono także fakt, iż brak jest w systemie prawnym Federacji Rosyjskiej ustawy antydyskryminacyjnej⁵², podkreślając brak definicji ustawowej pojęcia *dyskryminacji rasowej*. Za sprawę szczególnie pilną uznano podjęcie działań w celu eliminacji dyskryminacji dzieci należących do grup mniejszościowych, w tym przede wszystkim dzieci romskich, dzieci pracowników migrujących,

⁴⁸ CCPR Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation, pkt 11 a) i b); CCPR/C/RUS/CO/7.

⁴⁹ CCPR Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation, pkt 23; CCPR/C/RUS/CO/7.

⁵⁰ Dokument z 31.01.2014 r.

⁵¹ CRC Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 10 i 11; CRC/C/RUS/CO/4–5.

⁵² Komitet dostrzega przy tym fakt, że kwestię dyskryminacji ujęto częściowo w rozmaitych aktach prawnych, widząc jednocześnie konieczność ustanowienia aktu normatywnego, który w całości odnosiłby się do problemu dyskryminacji.

dzieci bez obywatelstwa, dzieci, które nie są zarejestrowane jako stali mieszkańcy Federacji Rosyjskiej (osoby bez prawa pobytu), a także podjęcie działań w celu lepszej ochrony praw dziewcząt na Północnym Kaukazie. Komitet wyraził także niepokój wzrostem liczby dzieci wchodzących w skład nacjonalistycznych ruchów, które biorących udział w przestępstwach z nienawiści w stosunku do grup mniejszościowych⁵³. Zdaniem Komitetu zakaz „propagandy nietradycyjnych stosunków seksualnych”, który według Federacji Rosyjskiej ma na celu ochronę dzieci, przyczynia się do napiętnowania i dyskryminacji lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych, braku społecznej akceptacji ludzi należących do tych grup, w tym dzieci, i dzieci z rodzin, których członkowie należą do grupy LGBT. Komitet jest szczególnie zaniepokojony tym, że niejasne definicje tego czym jest „propaganda nietradycyjnych stosunków seksualnych” powoduje, iż w majestacie prawa dochodzić może do prześladowania społeczności LGBT w Federacji Rosyjskiej, w tym poprzez stosowanie przemocy, w szczególności w odniesieniu do nieletnich osób LGBT⁵⁴. W szczególności Komitet zalecił Federacji Rosyjskiej wzmożenie wysiłków w celu zwalczania przemocy wobec mniejszości, imigrantów i osób należących do rozmaitych subkultur, poprzez edukację ludności, zwłaszcza młodzieży, na temat zasad praw człowieka i niedyskryminacji oraz wzmocnienie prokuratury w zakresie nadzoru nad organami ścigania⁵⁵. Komitet z zadowoleniem natomiast odniósł się do faktu, że podniesiono w Federacji Rosyjskiej ustawowo poziom wieku, do którego nauka jest obowiązkowa (z 15 do 18 roku życia)⁵⁶. Jednocześnie z przykrością odnotowano, że obowiązkowa i bezpłatna nauka nie obejmuje wszystkich dzieci w kraju. Nie są nią objęte dzieci migrantów i osób szukających azylu⁵⁷.

W Uwagach końcowych Komitetu Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturowych⁵⁸ do sprawozdania okresowego Federacji Rosyjskiej (piąte – najnowsze sprawozdanie) z zakresu implementacji treści traktatu, stwierdzono m.in., że brak w ustawodawstwie aktu prawnego zakazującego dyskryminacji.

⁵³ CRC Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 22; CRC/C/RUS/CO/4–5.

⁵⁴ CRC Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 24; CRC/C/RUS/CO/4–5.

⁵⁵ CRC Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 31 d); CRC/C/RUS/CO/4–5.

⁵⁶ Zmiana ta miała miejsce we wrześniu 2007 r.

⁵⁷ CRC Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 59 a); CRC/C/RUS/CO/4–5.

⁵⁸ Dokument z 1.06.2011 r.

Komitet widzi natomiast potrzebę ustanowienia takiego aktu, którego przepisy byłyby koherentne z już istniejącymi w prawie krajowym, a także zgodne ze zobowiązaniami międzynarodowymi Federacji Rosyjskiej⁵⁹. Komitet zalecił także podjąć wszelkie odpowiednie środki w celu rozwiązania problemów seksualnych prześladowań w miejscu pracy. Zaproponowano wprowadzenie do kodeksu karnego i kodeksu pracy przepisów penalizujących molestowanie seksualne w miejscu pracy, stwarzając kategorię odrębnego przestępstwa, w celu wzmocnienia ochrony kobiet przed dyskryminacją w miejscu pracy⁶⁰. Podniesiono także kwestię równego dostępu do zawodów dla kobiet i mężczyzn. Komitet zalecił władzom przegłąd wykazu zabronionych rodzajów dla kobiet prac w celu likwidacji zjawiska dyskryminacji kobiet w miejscu pracy. Komitet wezwał do rozważenia możliwości zmiany uchwały nr 162 z dnia 25 lutego 2000 r. dot. zakazu podejmowania przez kobiety określonych zajęć, wykonywania określonych zawodów, a także zrewidowanie przepisów kodeksu pracy w celu zapewnienia równego korzystania z prawa do pracy⁶¹.

Komitet ds. Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej w Uwagach końcowych do sprawozdania Federacji Rosyjskiej⁶² zalecił rozszerzenie gwarancji niedyskryminacji ze względu na rasę, podnosząc konieczność stworzenia ustawodawstwa, w którym zakaz dyskryminacji obejmie wszystkie pośrednie i bezpośrednie formy dyskryminacji we wszystkich dziedzinach życia jednostki⁶³. Zalecono także systematycznie, zdecydowanie i jednoznacznie potępiać wszelkie rozpowszechnianie idei opartych na wyższości rasowej lub nienawiści, wszelkie podżeganie do dyskryminacji rasowej i podżeganie do aktów przemocy wobec jakiegokolwiek rasy bądź grupy osób o innym kolorze skóry lub pochodzenia etnicznego⁶⁴. Zalecono także wprowadzenie poprawek

---

⁵⁹ EC Concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 10; E/C.12/RUS/CO/5.

⁶⁰ EC Concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 15; E/C.12/RUS/CO/5.

⁶¹ EC Concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, fifth periodic reports of the Russian Federation, pkt 16; E/C.12/RUS/CO/5.

⁶² Dokument z 17.04.2013 r.

⁶³ CERD Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, the twentieth to twenty-second periodic reports of the Russian Federation, pkt 7–9; CERD/C/RUS/20–22.

⁶⁴ CERD Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, the twentieth to twenty-second periodic reports of the Russian Federation, pkt 12; CERD/C/RUS/20–22.

do Ustawy o zwalczaniu ekstremizmu tak, aby nie było wątpliwości, że penalizowane są tylko akty przemocy, podżeganie do popełnienia takich czynów, i udział w organizacjach, które pochwalają dyskryminację rasową. Podkreślono także konieczność stworzenia solidnych podstaw dla działania organizacjom pozarządowym zajmującym się ochroną osób narażonych na dyskryminację⁶⁵. Komitet poświęcił wiele uwagi kwestii mniejszości romskiej, widząc konieczność podjęcia działań przez władze w celu zapewnienia dostępu do rejestracji w miejscu zamieszkania, obywatelstwa, odebrania wykształcenia, zatrudnienia, zgodnie z ogólnym zaleceniem nr 27 (2000) w sprawie dyskryminacji Romów⁶⁶.

Pracownikom migrującym, niezależnie od ich statusu prawnego, zdaniem Komitetu, należy zapewnić brak dyskryminacji przy zatrudnianiu, w tym poprzez ułatwienie dostępu do skutecznych środków prawnych⁶⁷.

Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet w Uwagach końcowych do ósmego sprawozdania Federacji Rosyjskiej⁶⁸ zauważył, że w art. 5.62 kodeksu postępowania administracyjnego (kodeksu o wykroczeniach administracyjnych) zakazuje się dyskryminacji ze względu na płeć, ale brak jest kompleksowego ustawodawstwa antydyskryminacyjnego, obejmującego wszystkie aspekty bezpośredniej i pośredniej dyskryminacji, a także złożonych form dyskryminacji kobiet⁶⁹. Komitet wyraził zaniepokojenie obecnością patriarchalnych stereotypów w odniesieniu do ról i obowiązków kobiet i mężczyzn w rodzinie i w społeczeństwie, dyskryminujących kobiety i utrwalających ich niższy status w rodzinie i społeczeństwie. Ograniczeń kobiet w zakresie edukacji i wyboru zawodu, a także ich niewielkiemu udziałowi w życiu politycznym i społecznym. Komitet podkreślił, że stereotypy są jedną z przyczyn przemocy wobec kobiet i wyraził zaniepokojenie tym, że na dzień dzisiejszy państwo nie podjęło zdecydowanych kroków w celu zmiany lub zwalczania dyskryminacji,

---

⁶⁵ CERD Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, the twentieth to twenty-second periodic reports of the Russian Federation, pkt 13; CERD/C/RUS/20–22.

⁶⁶ CERD Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, the twentieth to twenty-second periodic reports of the Russian Federation, pkt 15 b); CERD/C/RUS/20–22.

⁶⁷ CERD Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, the twentieth to twenty-second periodic reports of the Russian Federation, pkt 19; CERD/C/RUS/20–22.

⁶⁸ Dokument z 20.11.2015 r.

⁶⁹ CEDAW Concluding observations on the eighth periodic report of the Russian Federation, pkt 9 CEDAW/C/RUS/CO/8.

stereotypów i negatywnych przekonań dotyczących roli kobiety w życiu rodzinnym i społecznym⁷⁰. W Uwagach końcowych wyrażono niepokój w związku z rosnącą liczbą przypadków przemocy wobec kobiet na Północnym Kaukazie, a także szkodliwych praktyk, takich jak wymuszone małżeństwa, porwania kobiet i dziewcząt do przymusowego małżeństwa, zbrodni w imię „honoru”, operacji żeńskich narządów płciowych bez zgody kobiety, poligamii, pomimo penalizacji takich działań przez prawo federalne. Komitet jest zaniepokojony tym, że tego typu praktyki są społecznie akceptowane. Odwołano się także do Uwag sformułowanych w poprzednim okresie sprawozdawczym, wyrażając ponownie obawę, że rząd federalny nie wykazuje wystarczającej inicjatywy w przedmiocie zapewnienia skutecznych mechanizmów stosowania prawa federalnego na całym obszarze państwa, w tym na Północnym Kaukazie⁷¹.

W zakresie zastosowania KEDK w kwestii eliminacji dyskryminacji kobiet w Federacji Rosyjskiej na uwagę zasługuje m.in. sprawa Swietłany Miedwiediewej⁷², która będąc dyplomowanym nawigatorem, posiadającym uprawnienia do świadczenia pracy na jednostkach pływających (uprawnienie to nabyła w 2005 r.), starała się o pracę w charakterze sternika w przedsiębiorstwie *Самарское речное пассажирское предприятие*, w 2012 r. jej podanie – wstępnie zaakceptowane – zostało następnie odrzucone. Powołano się przy tym na Uchwałę Rządu Federacji Rosyjskiej z dnia 25 lutego 2000 r. nr 162 dotyczącą kwestii wykonywania pracy przez kobiety – „wykazu prac ciężkich i prac z substancjami szkodliwymi lub niebezpiecznymi, przy wykonywaniu których zabronione jest wykorzystywanie pracy kobiet”. W dokumencie tym zawarto wykaz 456 zawodów i 38 branż, które są niedostępne dla kobiet. Wspomniana regulacja została przyjęta na podstawie art. 253 kodeksu pracy Federacji Rosyjskiej. W decyzji Komitet wskazał, że odmowa przyjęcia do pracy na podstawie ogólnego zakazu sformułowanego w ustawodawstwie, jest naruszeniem jej praw w zakresie takich samych możliwości zatrudnienia, jak i mężczyźni i prawa do swobodnego wyboru zawodu i miejsca pracy. Podkreślono przy tym, że lista zawodów niedostępnych dla kobiet opiera się na stereotypowym podejściu do ról kobiet i mężczyzn w społeczeństwie i stanowi przejaw dyskryminacji ze względu na płeć.

⁷⁰ CEDAW Concluding observations on the eighth periodic report of the Russian Federation, pkt 19 CEDAW/C/RUS/CO/8.

⁷¹ CEDAW Concluding observations on the eighth periodic report of the Russian Federation, pkt 23, CEDAW/C/RUS/CO/8.

⁷² Sprawa nr 60/ 2013, *Svetlana Medvedeva przeciwko Federacji Rosyjskiej*, decyzja z dnia 25.02.2016 r.; Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet.

Komitet zalecił Rosji zapewnić skarżącej zadośćuczynienie i ułatwić jej dostęp do miejsc pracy, zgodnie z jej kwalifikacjami. Wezwał także do zmiany kodeksu pracy i przeglądu list zakazanych prac, aby zapewnić, że ograniczenia zawężają się ściśle do tych, które wiążą się z ochroną macierzyństwa i stworzenia specjalnych warunków dla kobiet w ciąży i karmiących⁷³.

W wymiarze regionalnym, w ramach Rady Europy, największe znaczenie dla ochrony praw jednostki, w zakresie wykonywania zobowiązań międzynarodowych w oparciu o Europejską konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ma Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz). Przegląd orzecznictwa Trybunału, w sprawach których podstawą wniesienia skargi była dyskryminacja, a stroną była Federacja Rosyjska, wskazuje że ETPCz zajmował się kwestią dyskryminacji ze względu na pochodzenie, przynależność etniczną, rasową czy narodowość⁷⁴, stan zdrowia⁷⁵, orientację seksualną⁷⁶, płeć⁷⁷.

⁷³ CEDAW/C/63/D/60/2013.

⁷⁴ *Timshev przeciwko Rosji*, skarga nr 55762/00 i 55974/00. Skarżącemu odmówiono udzielenia zezwolenia na wjazd na teren Kabardyno-Bałkarii z powodu pochodzenia czeczeńskiego, naruszając art. 14 EKPCz w związku z art. 2 Protokołu Nr 4 (wolność przemieszczania się), podkreślono w treści orzeczenia, że wolność przemieszczania się skarżącego została całkowicie ograniczona z uwagi na jego pochodzenie etniczne, a przedmiotowa różnica w traktowaniu stanowiła podstawę dyskryminacji rasowej.

⁷⁵ *Novruk i inni przeciwko Rosji*, skarga nr 31039/11, 48511/11, 76810/12, 14618/13, 13817/14; *Kiyutin przeciwko Rosji*, skarga nr 2700/10. Obydwie sprawy dotyczą problemu uzyskania zgody na wjazd i pobyt stały na obszarze Federacji Rosyjskiej osób zakażonych wirusem HIV. Trybunał odnotował, że ograniczenia w podróży związane z zagrożeniem wirusem HIV nie były wprowadzane w Rosji wobec turystów krótkookresowych oraz wobec Rosjan. Trybunał zauważył, że sama obecność osoby zakażonej wirusem HIV w Federacji Rosyjskiej nie stanowi zagrożenia dla zdrowia publicznego i że selektywne nałożenie ograniczeń tylko dla cudzoziemców ubiegających się o prawo pobytu stałego nie jest uzasadnione. Państwo ma obowiązek stosowania polityki imigracyjnej w sposób zgodny z prawami człowieka, w szczególności z prawem do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz prawem do niedyskryminacji.

⁷⁶ *Alekseyev przeciwko Rosji*, skarga nr 4916/07, 25924/08 oraz 14599/09. Sprawa dotyczyła rosyjskiego działacza na rzecz praw gejów w związku z wielokrotnym oddalaniem przez władze Moskwy jego wniosków o organizację marszy „gay-pride”. Trybunał uznał, że zakazy organizacji przedmiotowych marszy i pikiet nie były konieczne w społeczeństwie demokratycznym. Stwierdził ponadto, że skarżący Alekseyev nie miał dostępu do efektywnego środka odwoławczego, aby zakwestionować rzeczony zakazy oraz że były one dyskryminujące z uwagi na jego orientację seksualną. Stwierdzono naruszenia art. 11 EKPCz, art. 13 EKPCz oraz art. 14 EKPCz.

⁷⁷ *Konstantin Markin przeciwko Rosji*, skarga nr 30078/06. W przedmiotowej sprawie skarżący, żołnierz, któremu odmówiono urlopu rodzicielskiego, zarzucił dyskryminację ze

Mając na uwadze fakt, że w praktyce orzeczenia ETPCz określają standardy poszanowania praw jednostki, w pewnym sensie stanowią także impuls dla państw do zmian prawa wewnętrznego, musi niepokoić fakt, iż w ostatnim czasie w Federacji Rosyjskiej zasadniczo zmieniło się podejście do kwestii wykonywania orzeczeń organów międzynarodowych (zarówno ETPCz, organów traktatowych i innych). W grudniu 2015 r. przyjęto w Federacji Rosyjskiej ustawę, której przepisy umożliwiają Sądowi Konstytucyjnemu Federacji Rosyjskiej podejmowanie decyzji o tym czy orzeczenie organu międzynarodowego jest możliwe do wykonania. Uznanie przez Sąd Konstytucyjny treści orzeczenia za sprzeczną z zasadą nadrzędności norm Konstytucji Federacji Rosyjskiej powoduje jego niewykonanie⁷⁸. Nowe przepisy raczej osłabiają pozycję jednostki wobec państwa, ograniczając *de facto* możliwości dochodzenia swoich praw przed organami międzynarodowymi. W tym miejscu wypada zauważyć, że wcześniej zaobserwować można było tendencję zmierzającą do ścisłej współpracy z Radą Europy i ETPCz. Wprowadzono m.in. system informacji o praktykach stosowanych przez Trybunał, udostępniając rosyjskie tłumaczenia wyroków, podkreślano znaczenie zobowiązań międzynarodowych Federacji Rosyjskiej⁷⁹. Wcześniejsze zbliżanie się Rosji do standardów Rady Europy osłabło w związku z przyjęciem nowych regulacji. Tendencje do centralizacji władzy, stale obecne, aktualnie są silniejsze. Wydaje się jednak, że Rada Europy powinna wyjść z inicjatywą w przedmiocie ściślejszej współpracy i wsparcia

---

względu na płeć. Trybunał uznał za nieuzasadnioną decyzję o nieudzieleniu urlopu, podkreślając, że wykluczenie obejmowało wyłącznie mężczyzn, zaznaczając że uprawnienie do urlopu rodzicielskiego było uzależnione wyłącznie od płci personelu wojskowego – co stanowi dyskryminację ze względu na płeć.

⁷⁸ Zob. Федеральный конституционный закон от 14 декабря 2015 г. N 7-ФКЗ «О внесении изменений в Федеральный конституционный закон «О Конституционном Суде Российской Федерации», <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/676813/> [dostęp: 16.01.2017]. 19 kwietnia 2016 r. Sąd Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej pierwszy raz zastosował nowe przepisy, uznając za niemożliwy do wykonania wyrok ETPCz z 4 lipca 2013 r. Orzeczenie to nakładało na Rosję obowiązek zmiany regulacji odbierających prawo do udziału w głosowaniu osobom pozbawionym wolności (*Anchugov i Gladkov przeciwko Rosji*, skarga nr 11157/04 i 15162/05).

⁷⁹ E. Denkiewicz, *Plaszczyzny oddziaływania Rady Europy na przemiany systemowe w Federacji Rosyjskiej – wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na zmiany systemu w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Rada Europy a przemiany demokratyczne w państwach Europy Środkowej i Wschodniej w latach 1989–2009*, red. J. Jaskiernia, Toruń 2010, s. 727–730.

procesów zmierzających do wzmocnienia ochrony praw człowieka. Nie ma wątpliwości, że wspomniane regulacje spowodują węższą implementację standardów prawnych⁸⁰.

Boris Kryłow⁸¹ w swoim artykule *Problem równouprawnienia i równości w rosyjskim prawie konstytucyjnym* pisze, że „państwo uznaje się za demokratyczne i jest takie tylko pod warunkiem, że akceptuje ono zasadę równości pomiędzy ludźmi i narodami, oraz dokłada wysiłków koniecznych dla spełnienia jej w praktyce”⁸².

Zasada równości, według której wszyscy obywatele Federacji Rosyjskiej powinni mieć równe możliwości do realizacji swoich praw i wolności, jest wskazana już w Preambułе do Konstytucji. Tekst Preambuły stanowi, że „wielonarodowy lud Federacji Rosyjskiej uchwała swoją Konstytucję, kierując się ogólnie uznanymi zasadami równouprawnienia”⁸³. Wymóg równości i równouprawnienia jest obecny w treści praktycznie każdego artykułu drugiego działu Konstytucji Federacji Rosyjskiej „Prawa i wolności człowieka i obywatela”. Jest on wyrażony w takich sformułowaniach, jak „przysługują każdemu”⁸⁴, „wszyscy są równi”⁸⁵, „każdy ma prawo”⁸⁶, „nikt nie może być”⁸⁷, „równy dostęp”⁸⁸, „równym prawem i obowiązkiem”⁸⁹, „każdemu gwarantuje się”⁹⁰, „każdy ma obowiązek”⁹¹,

---

⁸⁰ Na temat znaczenia implementacji standardów europejskich poprzez realizację orzeczeń ETPCz zob. J. Jaskiernia, *Rada Europy jako organizacja międzynarodowa kreująca i oddziałująca na implementację standardów demokratycznych*, [w:] *Rada Europy a przemiany...*, op.cit., s. 44–50.

⁸¹ Doktor nauk prawnych, profesor, zasłużony działacz nauki Federacji Rosyjskiej.

⁸² Б. Крылов, *Проблемы равноправия и равенства в российском конституционном праве*, „Журнал российского права” 2002 nr 11, s. 16, tłum. własne.

⁸³ Preambuła do Konstytucji Federacji Rosyjskiej z dnia 12 grudnia 1993, „Собрание законодательства РФ” 2014, nr 31, poz. 4398 z późn. zm.), tłum. A. Kubik, Warszawa 2000.

⁸⁴ Art. 17 ust. 2, ibidem.

⁸⁵ Art. 19 ust. 1 Konstytucji Federacji Rosyjskiej..., op.cit.

⁸⁶ Art. 20 ust. 1, ibidem.

⁸⁷ Art. 21 ust. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej..., op.cit.

⁸⁸ Art. 32 ust. 4, ibidem.

⁸⁹ Art. 38 ust. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej..., op.cit.

⁹⁰ Art. 39 ust. 1, ibidem.

⁹¹ Art. 44 ust. 3 Konstytucji Federacji Rosyjskiej..., op.cit.

„nikt nie ma obowiązku⁹²”, „każdy obowiązany jest⁹³”, „na równi⁹⁴” i tak dalej. Oznacza to wskazanie na równość praw i równy status konstytucyjny każdego człowieka i każdego obywatela w Federacji Rosyjskiej⁹⁵. Czyli zasada równości i równouprawnienia staje się podstawą oraz nieodłącznym elementem prawa konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej. Szczegółowo ta zasada jest opisana w art. 19 Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

W jego treści wskazano trzy podstawowe elementy: zasadę równości człowieka i obywatela – równość wszystkich wobec prawa i sądu; równość w zakresie praw i wolności człowieka i obywatela niezależnie od płci, rasy, narodowości, języka, pochodzenia, stanu majątkowego i stanowiska służbowego, miejsca zamieszkania, stosunku do religii, przekonań, przynależności do organizacji społecznych, a także innych okoliczności; równość kobiet i mężczyzn⁹⁶.

Przepis konstytucyjny o równości wszystkich wobec prawa i sądu jest jednym z podstawowych elementów państwa prawnego oraz wiąże jego normatywną treść z wymogiem pkt. 2 art. 6 Konstytucji Federacji Rosyjskiej, który stanowi, że „każdy obywatel Federacji Rosyjskiej korzysta na jej terytorium z pełni praw i wolności i ma jednakowe obowiązki przewidziane przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej”⁹⁷.

Należy zauważyć, że używając słowa „wszyscy”, ustawodawca ma na myśli nie tylko obywateli Federacji Rosyjskiej, ale również obywateli innych państw oraz osób nieposiadających obywatelstwa w żadnym kraju⁹⁸. Przywołany przepis konstytucyjny w całości odpowiada międzynarodowym standardom prawnym, w tym Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, która stanowi, że „wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo, bez jakiegokolwiek różnicy, do jednakowej ochrony prawnej”⁹⁹ oraz, że „każdy człowiek ma prawo do sku-

⁹² Art. 51 ust. 1, ibidem.

⁹³ Art. 58 Konstytucji Federacji Rosyjskiej..., op.cit.

⁹⁴ Art. 62 ust. 3, ibidem.

⁹⁵ Л. Лазарев (red.), *Комментарий к Конституции Российской Федерации*, Москва 2009, http://constitution.garant.ru/sciencework/comment/5366634/chapter/2/#block_2000 [dostęp: 29.08.2016].

⁹⁶ Art. 19 Konstytucji Federacji Rosyjskiej..., op.cit.

⁹⁷ Art. 6 ust. 2, ibidem.

⁹⁸ Е. Бархагова (red.), *Комментарий к Конституции Российской Федерации*, Москва 2010, komentarz jest dostępny pod adresem: http://constitution.garant.ru/science-work/comment/5817497/chapter/2/#block_2000 [dostęp: 30.08.2016].

⁹⁹ Art. 7 PDPCz. Zob. K. Motyka, *Prawa człowieka. Wprowadzenie. Wybór źródeł*, Lublin 2004, s. 126.

tecznego odwoływania się do kompetentnych sądów krajowych przeciw czynom stanowiącym pogwałcenie podstawowych praw przyznanych mu przez konstytucję lub przez prawo¹⁰⁰, Międzynarodowemu Paktowi Praw Obywatelskich i Politycznych, według którego „wszyscy ludzie są równi przed sądami i trybunałami”¹⁰¹ oraz „są równi wobec prawa i są uprawnieni bez żadnej dyskryminacji do jednakowej ochrony prawnej”¹⁰².

Przepis konstytucyjny o równości wszystkich wobec prawa i sądu jest odzwierciedlony w innych aktach prawnych Federacji Rosyjskiej. Art. 6 kodeksu postępowania cywilnego Federacji Rosyjskiej stanowi, że „wymiar sprawiedliwości w sprawach cywilnych spełnia się na podstawach równości wobec prawa i sądu wszystkich obywateli bez względu na płeć, rasę, narodowość, język, pochodzenie, stan majątkowy i stanowisko służbowe, miejsce zamieszkiwania, stosunek do religii, przekonania, przynależność do organizacji społecznych i inne okoliczności, a także wszystkich organizacji bez względu na ich formę organizacyjno-prawną, formy własności, siedzibę, podporządkowanie i inne okoliczności”¹⁰³. Kodeks postępowania arbitrażowego Federacji Rosyjskiej stanowi, że „wymiar sprawiedliwości w sądach arbitrażowych spełnia się na podstawie równości wszystkich wobec prawa i sądu bez względu na płeć, rasę, narodowość, język, pochodzenie, stan majątkowy i stanowisko służbowe, miejsce zamieszkiwania, stosunek do religii, przekonania, przynależność do organizacji społecznych i inne okoliczności, równość wszystkich organizacji bez względu na ich formę organizacyjno-prawną, formy własności, miejsce znajdowania się, podporządkowanie i inne okoliczności”¹⁰⁴ oraz to, że „sąd arbitrażowy zabezpiecza równą ochronę sądową praw i interesów prawnych wszystkich osób, które biorą udział w sprawie”¹⁰⁵. Według kodeksu postępowania administracyjnego Federacji Rosyjskiej¹⁰⁶ „osoby, które dokonały

¹⁰⁰ Art. 8 PDPCz, *ibidem*.

¹⁰¹ Art. 14 ust. 1 MPPOP. Zob. K. Motyka, *Prawa człowieka...*, op.cit., s. 146.

¹⁰² Art. 26, *ibidem*.

¹⁰³ Art. 6 kodeksu postępowania cywilnego Federacji Rosyjskiej (Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации) z 14 listopada 2002, „Собрание законодательства РФ” 2002, nr 46, poz. 4532, tłum. własne.

¹⁰⁴ Art. 7 ust. 1 kodeksu postępowania arbitrażowego Federacji Rosyjskiej (Арбитражный процессуальный кодекс) z 24 lipca 2002, „Собрание законодательства РФ” 2002, nr 30, poz. 3012, tłum. własne.

¹⁰⁵ Art. 7 ust. 2 kodeksu postępowania arbitrażowego Federacji Rosyjskiej, „Собрание законодательства РФ” 2002, nr 30, poz. 3012, tłum. własne.

¹⁰⁶ Ros. Кодекс об административных правонарушениях Российской Федерации,

przestępstwa administracyjnego, są równe wobec prawa. Osoby fizyczne podporządkowują się odpowiedzialności administracyjnej bez względu na płeć, rasę, narodowość, język, pochodzenie, stan majątkowy i stanowisko służbowe, miejsce zamieszkiwania, stosunek do religii, przekonania, przynależność do organizacji społecznych, a także inne okoliczności. Osoby prawne podporządkowują się odpowiedzialności administracyjnej bez względu na siedzibę, formę organizacyjno-prawną, podporządkowanie, a także inne okoliczności¹⁰⁷. Kodeks postępowania karnego Federacji Rosyjskiej stanowi, że strony (oskarżenie i obrona) są równoprawne wobec sądu¹⁰⁸.

Zasada równości wszystkich wobec prawa i sądu w Federalnej ustawie konstytucyjnej o systemie sądowym Federacji Rosyjskiej, wyrażona została w pkt. 2 art. 7, w którym stwierdzono, że sądy nie mogą być w jakikolwiek sposób różnicować status stron postępowania ze względu na ich przynależność państwową, społeczną, płciową, rasową, narodową, językową czy polityczną lub zależnie od ich pochodzenia, stanu majątkowego i stanowiska służbowego, miejsca zamieszkania, miejsca urodzenia, stosunku do religii, przekonań, przynależności do organizacji społecznych oraz ze względu na inne okoliczności nieprzewidziane przez prawo federalne¹⁰⁹.

Zawarty we wskazanych aktach prawnych Federacji Rosyjskiej wymóg równości wszystkich wobec prawa włącza aspekt zakazujący, co oznacza, niedo-

---

akt normatywny regulujący stosunki społeczne, w celu pociągnięcia do odpowiedzialności administracyjnej, a także ustanawiające ogólne reguły, listę wszystkich wykroczeń administracyjnych (która może być uzupełniona na poziomie regionalnym), podstawą odpowiedzialności administracyjnej stanowi popełnienie czynu zabronionego (wykroczenia administracyjnego). Przy tym odpowiedzialność administracyjna za przestępstwo następuje, jeżeli to naruszenie ze względu na swój charakter nie pociąga za sobą odpowiedzialności karnej. Podmiotami postępowania administracyjnego (dokonującymi naruszenia) mogą być osoby fizyczne, jak i prawne. Przy czym w odniesieniu do osób fizycznych zastosowano rozróżnienie na obywateli Rosji, cudzoziemców, osoby sprawujące funkcje publiczne, obywatele mających wojskowe oraz specjalne tytuły, i inne.

¹⁰⁷ Art. 1.4 kodeksu postępowania administracyjnego Federacji Rosyjskiej (Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях) z 30 grudnia 2001, „Российская газета» 2001, nr 256, tłum. własne.

¹⁰⁸ Art. 15 ust. 4 kodeksu postępowania karnego Federacji Rosyjskiej (Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации) z 18 grudnia 2001, „Собрание законодательства РФ» 2001, nr 52, tłum. własne.

¹⁰⁹ Art. 7 ust. 2 Federalnej ustawy konstytucyjnej o systemie sądowym w Federacji Rosyjskiej Федеральний конституционный закон „О судебной системе Российской Федерации” z 31 grudnia 1996, „Собрание законодательства РФ» 1997, nr 1, poz. 1, tłum. własne.

puszczalność ustalania w wymiarze prawnym jakiegokolwiek różnicy, wyjątku czy przewagi ze względu na rasę, płeć, stosunek do religii, poglądy polityczne, pochodzenie czy inne okoliczności¹¹⁰. Należy zauważyć, że równość wobec prawa musi wykluczać możliwość istnienia w aktach prawodawczych jakiegokolwiek norm o charakterze dyskryminacyjnym – one są zabronione jako bezprawne, niekonstytucyjne. Pojęcie dyskryminacji nie jest jednak tożsame z prawnymi nierównościami, istniejącymi na podstawie konstytucyjnie uzasadnionej dyferencjacji prawnej, mającej na celu przewyżczenie „niesprawiedliwych nierówności” przez ustalanie prawnych przewag pewnym grupom obywateli na podstawie bilansu konstytucyjnych wartości i wymogów sprawiedliwości społecznej, czyli tzw. pozytywnej dyskryminacji¹¹¹.

Równość wszystkich wobec prawa oznacza prawo do równej ochrony prawnej dla wszystkich obywateli oraz ich organizacji¹¹².

Konstytucyjna zasada równości wszystkich wobec prawa zawiera regulację prawnego położenia człowieka i obywatela, w jednakowych dla wszystkich konsekwencji prawnych pozytywnego działania systemu ustawodawstwa, w stosowaniu, według decyzji Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, równego podejścia do formalnie równych podmiotów¹¹³.

Normatywna treść zasady równości wszystkich wobec sądu oznacza, po pierwsze, obecność dla wszystkich jednego, jednakowego systemu sądowego, co zabezpiecza prawo każdej osoby – bez względu na jakiegokolwiek okoliczności – sprawiedliwe i jawne rozpoznanie sprawy przed kompetentnym, niezależnym sądem; po drugie, równe dla wszystkich stosowanie norm ustawodawstwa w trakcie rozwiązania sądowego sporu; po trzecie, równość stron w postępowaniu sądowym¹¹⁴. Art. 123 Konstytucji Federacji Rosyjskiej stanowi, że postępowanie sądowe realizuje się na zasadzie kontrydiktoryjności i równouprawnienia stron. Wymóg równouprawnienia w postępowaniu sądowym zawarto w art. 46 ust. 1 Konstytucji Federacji Rosyjskiej, który stanowi, że „każdemu gwarantuje się sądową ochronę jego praw i wolności”.

---

¹¹⁰ Л. Лазарев (red.), *Комментарий...*, op.cit., <http://constrf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf> [dostęp: 29.08.2016].

¹¹¹ Ю. Дмитриев (red.), *Комментарий к Конституции Российской Федерации*, Москва 2009, <https://www.lawmix.ru/commlaw/878> [dostęp: 11.08.2016].

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Л. Лазарев (red.), *Комментарий...*, op.cit., <http://constrf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf> [dostęp: 29.08.2016].

W art. 19 ustanowiono stosunkowo samodzielną normę antydyskryminacyjną zakazującą wszelkiej dyskryminacji, ograniczenia praw obywateli. Wymóg równości w rozumieniu tego przypisu konstytucyjnego ma wszechobjemny charakter, dotyczy całego systemu praw i wolności¹¹⁵. Art. 19 ust. 2 Konstytucji Federacji Rosyjskiej gwarantuje równy zakres wolności obywatelom Federacji Rosyjskiej na wszystkich poziomach społecznego i prawnego położenia, a także we wszystkich sferach życia¹¹⁶. Federacja Rosyjska nie tylko przyznaje równość w znaczeniu formalnoprawnym, ale także gwarantuje zabezpieczenie przez państwo praw i wolności wszystkim, bez względu na płeć, pochodzenie etniczne, aspekty społeczno-polityczne, majątkowe i inne okoliczności. Przy czym lista tych okoliczności nie jest wyczerpująca – ustawodawca wyraźnie wskazuje na możliwość uwzględnienia „innych okoliczności” (na przykład, stan zdrowia, wiek czy orientacja seksualna)¹¹⁷.

Określając spis okoliczności, które nie mogą być podstawą rozróżnienia w zakresie praw i wolności obywateli, Konstytucja utrwała podstawowe formy równości obywateli, wśród których można wymienić: społeczno-demograficzne, narodowe, społeczno-terytorialne oraz inne formy. Społeczno-demograficzne równouprawnienie zakłada równość prawną i zagwarantowanie równości w pozycji społeczno-demograficznych grup, z których się składa społeczeństwo. Przede wszystkim dotyczy to kobiet, młodzież, emerytów, czyli tych społeczno-demograficznych grup, przynależność do których zakłada specyfikę realizacji praw i wolności, konieczność dodatkowych ulg oraz gwarancję ich realizacji. Dlatego normy, mające na celu zapewnienie zabezpieczenia społecznego dla określonych grup obywateli, jak i normy, które zawierają dodatkowe gwarancje, nie mogą być uznane za dyskryminujące¹¹⁸.

W Federacji Rosyjskiej zasada równouprawnienia podlega specjalnej ochronie państwowo-prawnej. Naruszenie tej zasady powoduje administracyjną oraz karną odpowiedzialność. Zgodnie z treścią art. 136 kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej, dyskryminacja, czyli naruszenie praw, wolności i prawnych interesów człowieka i obywatela ze względu na jego płeć, rasę, narodowość, język, pochodzenie, stan majątkowy oraz służbowy, miejsce zamieszkiwania, stosunek do religii, poglądy, przynależność do organizacji społecznych, popełnione przez osobę, z wykorzystaniem jego służbowego stanowiska, pod-

---

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Ibidem.

lega karze grzywny w wysokości od stu tysięcy do trzystu tysięcy rubli lub w wysokości wynagrodzenia lub innych dochodów za okres od jednego roku do dwóch lat lub przez pozbawienie prawa do zajmowania niektórych stanowisk lub do angażowania się w niektóre działania na okres do pięciu lat, albo przez wykonanie obowiązkowych prac na okres do czterystu osiemdziesięciu godzin, lub prac poprawczych na okres do dwóch lat, lub prac przymusowych (*принудительных*) na okres do pięciu lat, lub przez pozbawienie wolności na ten sam okres¹¹⁹.

W art. 5.62 kodeksu postępowania administracyjnego Federacji Rosyjskiej stwierdzono, że dyskryminacja, czyli naruszenie praw, wolności i prawnych interesów człowieka i obywatela ze względu na jego płeć, rasę, kolor skóry, narodowość, język, pochodzenie, status majątkowy, rodzinny i stan służbowy, wiek, miejsce zamieszkania, stosunek do religii, poglądy, przynależność albo nieprzynależność do organizacji społecznych czy jakichkolwiek grup, podlega karze grzywny dla obywateli w wysokości od tysiąca do trzech tysięcy rubli; dla osób prawnych – od pięćdziesięciu tysięcy do stu tysięcy rubli¹²⁰.

Warto zauważyć, że przestrzeganie praw kobiet jest samodzielnym przedmiotem regulacji konstytucyjnej i powinno być realizowane w jedność z całym systemem praw i wolności¹²¹. Ust. 3 art. 19 Konstytucji Federacji Rosyjskiej z 1993 r., zawiera wskazanie na to, że mężczyźni i kobiety mają równe możliwości w zakresie realizacji odpowiednich praw i wolności. Trzeba wspomnieć, że w art. 34 Konstytucji RFSRR 1978 r.¹²² tego wymogu nie było. Ustawodawca dostrzega konieczność realizacji celowej prawodawczej działalności i aktywnej polityki socjalnej, w celu zapewnienia kobietom gwarancji faktycznego wyrównywania ich możliwości z mężczyznami¹²³. W art. 7 Konstytucji wskazano, że państwo otacza opieką rodzinę, macierzyństwo i ojcostwo oraz dzieci, co staje

---

¹¹⁹ Art. 136 kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej (Уголовный кодекс Российской Федерации) z 13 czerwca 1996, „Собрание законодательства РФ” 1996, nr 25, tłum. własne.

¹²⁰ Art. 5.62 kodeksu postępowania administracyjnego Federacji Rosyjskiej (Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях) z 30 grudnia 2001, „Российская газета” 2001, nr 256, tłum. własne.

¹²¹ Л. Лазарев (red.), *Комментарий...*, op.cit., <http://constrf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf> [dostęp: 29.08.2016].

¹²² Art. 34 Konstytucji RFSRR z 12 IV 1978, „Ведомости ВС РСФСР” 1978, nr 15, poz. 407.

¹²³ Л. Лазарев (red.), *Комментарий...*, op.cit. <http://constrf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf> [dostęp: 29.08.2016].

się jednym z zadań państwa rosyjskiego. W art. 38 ust. 1 Konstytucji Federacji Rosyjskiej „macierzyństwo i dzieci znajdują się pod ochroną państwa. Konstytucja Federacji Rosyjskiej utrwała zasadę regulacji prawnej równości praw i obowiązków rodzicielskich. Zgodnie z treścią art. 38 ust. 2 Konstytucji troska o dzieci, ich wychowanie są równym obowiązkiem rodziców. Zasada równości praw i obowiązków rodzicielskich jest wskazana także w art. 31 ust. 2 kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej, zgodnie z którym rodzice mają równe prawa i obowiązki w stosunku do swoich dzieci¹²⁴.

Konstytucyjna zasada równouprawnienia mężczyzny i kobiety, jak i inne formy równouprawnienia, nie wyklucza ustawodawczej dyferencjacji prawnej regulacji odpowiednich kategorii grup, co uznaje się w praktyce Trybunału Konstytucyjnego¹²⁵. W Postanowieniu N 276-O, 21 XII 2000 Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej doszedł do wniosku, że ustaliwszy dla mężczyzn i kobiet różny wiek przejścia na emeryturę w związku z wiekiem i odpowiednim stażem pracy ustawodawca zastosował dyferencjację, opartą m.in. na fizjologicznych różnicach, a także na podstawie specjalnej roli społecznej kobiety w społeczeństwie, w związku z macierzyństwem, co jest zgodne z 38 ust. 1 Konstytucji, gdyż macierzyństwo znajduje się pod ochroną państwa i nie może być traktowane jako dyskryminacyjne ograniczenie praw konstytucyjnych, ponieważ taka decyzja ustawodawcy zapewnia, w rozumieniu art. 19 Konstytucji, osiągnięcie prawdziwej, a nie formalnej równości¹²⁶.

W innym orzeczeniu (Postanowienie N 927-O-O*, 15 XI 2007) Trybunał Konstytucyjny konstatawał brak naruszenia zasady równouprawnienia płci w związku z ustanowionym w kodeksie karnym Federacji Rosyjskiej zakazem dożywotniego pozbawiania wolności kobiet¹²⁷ (zgodnie z art. 57 kodeksu kar-

¹²⁴ Art. 31 ust. 2 kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej (Семейный кодекс Российской Федерации) z 29 grudnia 1995, „Российская газета” 1996, nr 17, tłum. własne.

¹²⁵ Л. Лазарев (red.), *Комментарий...*, op.cit., <http://constf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf> [dostęp: 29.08.2016].

¹²⁶ Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego nr 276-O z 21 XII 2000 (Определение Конституционного Суда РФ от 21.12.2000 № 276-О „Об отказе в принятии к рассмотрению жалоб граждан Березкина Владимира Рейновича, Бушмелева Геннадия Николаевича, Корниенко Николая Николаевича, Кропотова Геннадия Ивановича и Мамаева Александра Степановича на нарушение их права на пенсионное обеспечение положениями статей 10 и 12 Закона Российской Федерации „О государственных пенсиях в Российской Федерации” и статьи 242 КЗоТ Российской Федерации”), tekst postanowienia jest dostępny pod adresem: <http://lawru.info/dok/2000/12/21/n91577.htm> tłum. własne [dostęp: 6.01.2017].

¹²⁷ Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego nr 927-O-O z 15 XI 2007 (Опреде-

nego Federacji Rosyjskiej „kary dożywotniego pozbawienia wolności nie wymierza się kobietom, a także osobom, które popełniły przestępstwo w wieku poniżej osiemnastu lat oraz mężczyznom, którzy skończyli 65 lat do momentu wydania przez sąd wyroku”¹²⁸.

Rosyjskie prawo przewiduje specjalne (branżowe) działania na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn¹²⁹. Zgodnie z treścią art. 145 kodeksu karnego „nieuzasadniona odmowa przyjęcia do pracy lub nieuzasadnione zwolnienie z pracy kobiety na podstawie jej ciąży, również jak i nieuzasadniona odmowa przyjęcia do pracy lub nieuzasadnione zwolnienie z pracy kobiety, mającej dzieci w wieku do trzech lat, na tej podstawie – podlega karze grzywny w wysokości do dwustu tysięcy rubli lub w wysokości wynagrodzenia lub innych dochodów za okres do osiemnastu miesięcy, albo przez wykonanie prac obowiązkowych na okres do trzystu sześćdziesięciu godzin¹³⁰. Zgodnie z treścią art. 8 ust. 4 ustawy o partiach politycznych, partie polityczne powinny zapewniać mężczyznom i kobietom, obywatelom Federacji Rosyjskiej różnych narodowości, będących członkami partii politycznych, równe możliwości dla reprezentacji w organach partii politycznych, na listach kandydatów na posłów i na inne stanowiska w organach władzy państwowej i organach samorządu lokalnego pochodzących z wyborów¹³¹.

W ustawodawstwie krajowym w zakresie zapewnienia równouprawnienia płciowego istnieją akty prawne programowego charakteru¹³². Należą do nich przede wszystkim zatwierdzona przez rząd koncepcja ulepszenia sytuacji ko-

---

ние Конституционного суда РФ от 15.11.2007 г. № 927-О-О „Об отказе к рассмотрению жалобы гражданина Шагова Романа Евгеньевича на нарушение его конституционных прав положениями статей 57, 59 и части второй статьи 105 уголовного кодекса Российской Федерации”), tekst postanowienia jest dostępny pod adresem: http://uristu.com/library/sud/konstitut-sud/konstitut_big_5152/ [dostęp: 6.01.2017].

¹²⁸ Art. 57 kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej (Уголовный кодекс Российской Федерации) z 13 czerwca 1996, „Собрание законодательства РФ” 1996, nr 25, tłum. własne.

¹²⁹ Л. Лазарев (red.), *Комментарий...*, op.cit., <http://constrf.ru/razdel-1/glava-2/st-19-krf> [dostęp: 29.08.2016].

¹³⁰ Art. 145 kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej, Уголовный кодекс Российской Федерации z 13 czerwca 1996, „Собрание законодательства РФ” 1996, nr 25, tłum. własne.

¹³¹ Art. 8 ust. 4 ustawy o partiach politycznych (Федеральный закон о политических партиях Российской Федерации) z 11 lipca 2001, „Собрание законодательства РФ” 2001, nr 29, poz. 2950, tłum. własne.

¹³² Ю. Дмитриев (red.), *Комментарий...*, op.cit., <https://www.lawmix.ru/comm-law/878> [dostęp: 5.11.2016].

biet w Federacji Rosyjskiej dnia 8 stycznia 1996 r.¹³³, oraz zatwierdzona przez Dumę Państwową Koncepcja działalności legislacyjnej na rzecz zabezpieczenia równych praw i równych możliwości dla mężczyzn i kobiet dnia 20 listopada 1997 r.¹³⁴ Celem wymienionych powyżej koncepcji jest stworzenie warunków dla pełnoprawnego uczestnictwa kobiet w życiu publicznym, zagwarantowanie równych praw na rynku pracy, zapewnienie ochrony zdrowia kobiet, dążenie do zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet.

Wnioski

W Uwagach końcowych formułowanych przez organy traktatowe, wielokrotnie podnoszono konieczność stworzenia koherentnego ustawodawstwa antydyskryminacyjnego, stworzenia szczegółowej definicji dyskryminacji, doprecyzowania form dyskryminacji bezpośredniej i pośredniej i zakazanie ich, a także zagwarantowanie w ramach tegoż ustawodawstwa, skutecznych metod przeciwdziałania dyskryminacji, zwalczania przestępstw popełnianych na tym tle i usuwanie ich skutków.

Mimo zaleceń organów traktatowych ONZ brak jest jednak ustawy, która w sposób całościowy uregulowałaby kwestię dyskryminacji, stanowiąc podstawę prawa antydyskryminacyjnego w Federacji Rosyjskiej. Potrzebę taką wyrażono w Uwagach końcowych do sprawozdań okresowych przedkładanych przez Federację Rosyjską w ramach obowiązku sprawozdawczego ONZ, potrzebę taką widzą również przedstawiciele organizacji pozarządowych.

Brak możliwości wniesienia skargi indywidualnej do Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, gdyż Federacja Rosyjska nie ratyfikowała Protokołu fakultatywnego umożliwiającego uruchomienie tej procedury. Podobnie procedury takiej nie można wszcząć w Federacji Rosyjskiej na gruncie Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnością, KOP z tych samych powodów oraz KPDz. Mając na uwadze fakt, że na obszarze Federacji Rosyjskiej zatrudnienie znajduje wielu obcokrajowców (głównie z państw znajdujących się niegdyś granicach ZSRR), można założyć, że jest to grupa ludzi

---

¹³³ Постановление правительства РФ „О концепции улучшения положения женщин в Российской Федерации” z 8 stycznia 1996, „Собрание законодательства РФ.” 1996, nr 3, poz. 185.

¹³⁴ Постановление Государственной думы Федерального собрания Российской Федерации „О Концепции законотворческой деятельности по обеспечению равных прав и равных возможностей для мужчин и женщин” z 20 listopada 1997, „Собрание законодательства РФ.” 1997, nr 48, poz. 5527.

wymagająca szczególnej ochrony prawnej i w tym kontekście należy mieć nadzieję, iż w przyszłości Federacja Rosyjska ratyfikuje wraz z protokołem dodatkowym Konwencję o ochronie praw pracowników migrujących i ich rodzin¹³⁵.

Brak zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną (choć teoretycznie zakaz taki można wywieść z przepisów prawa krajowego, w których zawarto katalog otwarty – fundament zakazu dyskryminacji), to jednak, jak pokazuje orzecznictwo ETPCz sądy krajowe nie widziały konieczności wyinterpretowania zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną z otwartego katalogu przesłanek występującym w ustawodawstwie wewnętrznym.

Uwzględniając wszystkie aspekty złożoności zjawiska dyskryminacji, należy zadać pytanie czy można skutecznie oddziaływać na społeczeństwo celem zmniejszenia siły zjawiska, jakim jest dyskryminacja (zmniejszenia uprzedzeń) i czy można to zrobić wykorzystując prawo jako instrument działania? Jak wskazano w wielu opracowaniach poświęconych funkcjonowaniu grup społecznych, nie da się całkowicie wyeliminować zjawiska dyskryminacji. Można jedynie oddziaływać na społeczeństwo w taki sposób, żeby wytworzyć w grupach żywiących do siebie uprzedzenia konieczność współpracy i nasilenie kontaktów między członkami grupy¹³⁶. Władze publiczne musiałyby zatem działać

---

¹³⁵ Liczba cudzoziemców (głównie z obszaru byłych republik radzieckich) pracujących na obszarze Federacji Rosyjskiej jest ogromna – w tym przedmiocie zob. M. Pietruszewski, *Migracja zarobkowa w b. ZSRR*, Portal Spraw Zagranicznych, <http://www.psz.pl/168-archiwum/maciej-pietruszewski-migracja-zarobkowa-w-b-zsrr> [dostęp: 25.11.2016]. Problem pracowników migrujących, cudzoziemców z krajów będących byłymi republikami ZSRR jest dość istotny z punktu widzenia polityki społecznej w Rosji. Rozmiar zjawiska jest tak ogromny, że powstają na tym tle napięcia, których nie można ignorować. Niestety z zalem należy odnotować, iż obecność „taniej siły roboczej” coraz częściej stanowi element wzmacniający uprzedzenia obywateli Federacji Rosyjskiej do imigrantów, czego skrajnym przejawem są akty agresji i wzrost tendencji nacjonalistycznych w społeczeństwie. Zob. M. Jarzyńska, *Kreml gra kartą migracyjną*, „Komentarze OSW” 2013, nr 112, https://www.files.ethz.ch/isn/170068/komentarze_112.pdf, [dostęp: 25.11.2016]; eadem, *Kreml gra kartą migracyjną*, Portal 3obieg.pl, <http://3obieg.pl/kreml-gra-karta-migracyjna> [dostęp: 25.11.2016]; także A. Łabuszewska, *Ten obcy*, blog, „Tygodnik Powszechny”, 24.08.2013, <http://labuszewska.blog.tygodnikpowszechny.pl/2013/08/24/ten-obcy/> [dostęp: 25.11.2016]; K. Chawryło, *Co z oczu, to z serca. Mniej gasterbeiterów w Rosji*, „Komentarze OSW”, 23.09.2015, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-09-23/co-z-oczu-to-z-serca-mniej-gasterbeiterow-w-rosji> [dostęp: 26.11.2015].

¹³⁶ Pogląd taki wyrażają m.in. E. Aronson czy T.F. Pettigrew uznając, że częsty kontakt z członkami grupy, co do której dana osoba żywi uprzedzenia i których skłonna jest dyskryminować, pozwala dostrzec, że *de facto* członkowie tej grupy nie różnią się znacząco od innych ludzi, od osoby żywiącej uprzedzenia, a z czasem możliwe jest zawężenie stereotypu

w taki sposób żeby konieczność współpracy zarysować i ukierunkować działania członków grup w celu osiągnięcia wspólnej korzyści. Jeżeli jednak nie udałoby się członkom tychże grup osiągnąć tego do czego wspólnie dążą i do ku czemu ich „popchnięto”, wówczas, jak wskazano w badaniach prowadzonych na ten temat, konflikt i uprzedzenia pogłębią się¹³⁷. Ustawodawca w zakresie stworzenia warunków do wzajemnych kontaktów w obrębie grup żywiących do siebie wrogość, w zasadzie ma dość ograniczone możliwości. Władze publiczne mogą stworzyć odpowiednie warunki w oparciu o ramowe wytyczne zawarte w aktach normatywnych, ale sukces przedsięwziętych starań zależałby od wielu czynników. Począwszy od mądrej, opierającej się na badaniach i współpracy z organizacjami pozarządowymi, inicjatywy ustawodawczej, stworzenia kompleksowego programu, w którego realizację zaangażowane byłyby władze centralne i lokalne, uwzględniającego złożoność sytuacji w rozmaitych miejscach kraju, gdzie szczególnie występują akty dyskryminacji, tam gdzie istnieją uprzedzenia, występuje mnogość grup etnicznych i narodowościowych itp., poprzez zapewnienie odpowiedniego zaplecza finansowego dla programu, chociażby tylko po to żeby prowadzić długofalowe programy w celu ograniczenia zjawiska dyskryminacji, wzmocnienia kontaktów między członkami grup żywiących do siebie wzajemną niechęć, programy edukacyjne, szkoły liderów, na stworzeniu mechanizmów kontrolnych, umożliwiających monitoring procesu, który powinien być obliczony na wiele lat. Kwestią najważniejszą jednak będzie wola współpracy w obrębie grup, o których mowa. Woli takiej nie da się zagwarantować ustawowo.

Dodatkowym problemem w państwie takim jak Federacja Rosyjska jest fakt, że na jej obszarze mamy do czynienia z mnogością kultur, narodowości, istną mozaiką etniczną, oraz ogromnym zróżnicowaniem religijnym, wyznaniowym. Wymienione kwestie znacząco utrudniają podejmowanie działań, o których była mowa powyżej, a czynnikiem, odgrywającym znaczącą rolę jest także to, iż Federacja Rosyjska jest obszarowo największym państwem na świecie. Z jednej strony są to obiektywne trudności w procesie tworzenia

---

bądź jego zanik. Należy jednak zauważyć, że choć w warunkach „laboratoryjnych” można przy zastosowaniu tej metody osiągnąć wspaniałe rezultaty, to jednak rzeczywistość mocno weryfikuje skuteczność podejmowanych działań w warunkach „nieeksperymentalnych”. Zob. M. Bilewicz, *Kiedy kontakt osłabia uprzedzenia? Kategoryzacje społeczne i temporalne jako warunki skuteczności kontaktu międzygrupowego*, „Psychologia Społeczna” 2006 (02) s. 63–74; por. także: S.C. Wright, S.M. Brody, A. Aron, *Intergroup Contact: Still Our Best Hope For Improving Intergroup Relations*, [w:] *Social Psychology of Prejudice: Historical and Contemporary Issues*, red. Ch.S. Crandall, M. Schaller, Lawrence 2004, s. 119–146; T.F. Pettigrew, *Intergroup Contact Theory*, „Annual Review of Psychology” 1998, vol. 49, s. 65–87.

¹³⁷ W. Wosińska, *Psychologia...*, op.cit., s. 496 i n.

klimatu tolerancji i poszanowania wszelkich odmienności, z drugiej to właśnie zróżnicowanie we wszystkich obszarach oraz charakter Federacji Rosyjskiej, jej geopolityczne uwarunkowania, stanowią, że jest to tak interesujące, ciekawe, a także tajemnicze miejsce, które kusi i zachwyca „człowieka zachodu” swoją niepowtarzalnością.

Summary

Considering legal aspects of non-discrimination clause in the Russian Federation, the Authors starts their assessment from an international law perspective (based on adopted acts). Despite the United Nations' recommendation the Russian Federation has no act that regulates non-discrimination and anti-discrimination policy.

Keywords: Russian Federation, non-discrimination clause, legal aspect, social aspect

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, zakaz dyskryminacji, aspekt prawny, aspekt społeczny